સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુકસ રીવિઝન કમિટિએ
તૈયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠનો સાર; પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ; વિગેરે.)

Publishar—D. N. Shah.
Gandhi chowk SURAT.

મોલ એજંટ-ઈશ્વરલાલ મગનલાલ મોતીરામ.
[illegible]ર, કુંભારવાડ—સુરત.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.
છાપવાનું ઠેકાણું—શ્રી 'શંકર' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ચૌટાબ્રીજ—સુરત

૧૯૩૦] કીંમત અઢી આના. [૧૯૮૭

મેસર્સ સી. ડી. શાહ ઍન્ડ કો. કૃત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દીવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ
અક્ષર=હરફ; દસ્તક
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું
રજા=છુટ્ટી
છોડી=છોકરી
પાછી વળી=ફરી
ભેગી=સાથે; એકઠી
લીંપેગુંપે=છાણમાટીની ગાર ચોપડે.
ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે
સંજેરી=બારી
ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉંનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ
સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્રો.
આંગણામાં=બારણાની આગળ
લુગડાં=કપડાં
ઘરેણાં=દાગીના; જણસો
દારૂખાનું=આતશબાજી
ફોડે છે=સળગાવે છે
સૌ=બધા
ગીત=રાગથી ગાવું તે
ઘર ઘર=ઘેરેઘેર
ફટાકડા=ફટાકડા
હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી-દિવાળીના દહાડામાં ઘેરેઘેર દીવા સળગે છે. અને ફટાકા ફડાફડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાં ઘણાં ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ
વિષે=બાબત
કચેરી=કોરટ
બંધ રહે છે=રજા પડે છે
રવિ=સુરજ; સૂર્ય
દેવળ=દહેરૂં
કેડે=પછી
જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
પાછો=ફરી; બીજીવાર
અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી-પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ

વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો

દરવાજો=મોટું બારણું

માંહે=અંદર

ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ

વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ

ચોકઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું

વાવટા=નિશાન; ધજા

મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી

મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી

બેઠક=બેસવાની જગા

કલાકની સીસી=કલાક જાણવાનું સાધન

ગામ=જ્યાં થોડાં ફળીઆં અને ઘર હોય તે

નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો

ચિત્રો=છબીઓ

ટાંગેલાં=લટકાવેલાં

ઘોડી=પાટીઓ મૂકવાની બેઠક

કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે

માટી=મટોડી

મજાની=સારી

અહીં=આ ઠેકાણે

રોજ=હંમેશ; નિત્ય

પાઠ ૪.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર

નિત્ય=રોજ; હંમેશાં

પરોઢીએ=સુરજ ઉગતાં પહેલાં; મળસકામાં

તમામ=બધા; સઘળા

દો=આપો

માન=આબરૂ

ગુરુ=મહેતાજી

જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ

તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું

અંગ=શરીર

હળીમળીને=સંપીને

સંગ=સોબત

ચોડી=લગાડી

ચિત્ત=મન

શિક્ષા=શિખામણ; બોધ

રૂડી=સારી

રીત=ચાલ

પેર=રીત

નીસરી=નીકળી

પાંસરૂં=સીધું; રખડ્યા વગર

સમજુતી-હમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી, નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલને માન આપો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી

સમજણ મળશે. (૨)કદી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાંખવી (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ). બધા સાથે સંપીને ચાલવું; અને સારી સોબત રાખવી. (૩) રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું, મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ.

પાઠ ૫.

ધોતલી=પોતડી; ધોતડી
અંગરખી=ડગલી
જોડીઓ=નાના બુટ; ખાસડી
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફળીઉં=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું

પાઠ ૬.

ચોકખાઇ=સફાઇ; સુઘડતાઈ
ચોકખા=સાફ
મેલા=ગંદા; મેલવાળા
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ; ગંદી
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાઠું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવા
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા
ગંદવાડ=ગોજવાડ
નાથ=ધણી
કવિતા=ગાયન
માંદા=આજારી
મુખડું=મોં
દીલ=મન
જગનાથ=જગતના ધણી; પરમેશ્વર

સમજુતી–મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે, મારા લુગડાં ચોકખાં જોઇને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારૂં મોં ચોકખું છે, મારા હાથ ચોકખા છે; મારા

શ્લોકાર્થ: (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડયા; સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી
ભાણો=બેનનો છોકરો; ભાણેજ
કઢી=છાશમાં ચણાનો લોટ, આદુ, મરચાં, હળદર નાખી ઉકાળેલી તે
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરાપણ ખાધું નહિ
બીડાં=પાનમાં ચુનો, કાથો, સોપારી વગેરે મૂકી બનાવેલી પટ્ટી

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઇ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો
મામો=માનો ભાઇ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઇ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઇનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઇ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઇ=માસીનાં છોકરાં
ફોઇઆત=ફોઇનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઇ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાન=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકાં=ઓરમાઇ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દુધ ભાઇ કહેવાય
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરો
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરો

છોકરો કે છોકરીનો સસરો એક બીજાને વેવાઇ કહે છે. છોકરો કે છોકરીનીસાસુએક બીજાને વેવણ કહે છે.

પાઠ ૯.

સર્વે=બધાં
દેખી=જોઇ
હરખાઉં=ખુશ થાઉં
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે
બોકી=બચ્ચી; ચુંબન
બાથ બીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે
પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલોલ=મજા; આનંદના

શબ્દો	ઉંઘાડવા=ઊંઘ લાવવા	નવ=નહિ
ખાવું=ખાવાનું	હાલો=ઊંઘ આણવાનું ગીત	સૌથી=બધાં કરતાં
મારી જાત=મારૂં શરીર	પેટ ભરીને=ધરાઇને	હેત=વહાલ; પ્યાર
લગાર=જરા	માડી=મા	અપાર=ઘણુંજ
તે વાર=તે વખતે		આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી-માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું.' અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે,બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે.(૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે, અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે. પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે,મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે, જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખૂશ થાય છે. અને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી;બધાં કરતાં તારૂં હેત ઘણુંજ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૧૦.	વખાણ=સારૂં બોલવું તે	આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
મોટા=મોટી ઉમરના; વડીલ	માન=આવકાર	વિના=વગર
પ્રમાણે=રીતે	પાઠ ૧૧.	પૌંઆ=ડાંગરને પલાળી શેકી ખાંડીને બનાવે
પૂઠે=પાછળ	ઉજાણી=મીજબાની	
બાવાજી=બાપાજી	બબ્બે=બે બે	
	કયાં=કયે ઠેકાણે	

છે તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેક જેવા
ફળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની કે માની મા
સાંદેરી=સાંદેરમાં થતા
શેતરંજી=જાડું સુતરાઉ બિછાનું
પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દુધી, રીંગણું, પાપડી વગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં કોથમીર, મીઠું વગેરે છુંદીને બનાવેલી તે
ખૂબ=ઘણાં
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

પછાડી=પાછળ
સરત=હાર જીત
થોભો=સબુર કરો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણ ચલાવવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુંગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠા=ભેગા
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મજા, મોજ, ગમત

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરાંની કાંચળીના કપડાંનો કસબી કકડો
કાંચળી=બૈરાંનું કાપડું
ઇનામ=સરપાવ
પરીક્ષા=તપાસણી
છાની=મુંગી; ચૂપ
હેલ=વાર
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજુ

પાઠ ૧૪.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કાંઠો; કાંઠો
કેંકાં કેંકાં=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધમોધમ
માર્યાં જઇએ છીએ=મરી જઇએ છીએ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુ:ખ; નુકશાન
સંભાળી=સાચવી
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
હાણ=નુકસાન
ભારી=ઘણું

સમજુતી—રમતગમત કરતાં કોઇ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ. નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.

દયા=મહેરબાની
ખીજયા=ચઢયા
તળે=નીચે
છુંદાય=ચગદાય; કચડાય
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનારા પશુ
કામના=ખપના
સંભાળ=બરદાસ
વખતસર=બરાબરવખતે
સાફ=ચોકખી
નીરવાનું=ખાવાનું
સોળ=ઝપાટાની નિશાની; લાકડીના મારથી જે લીસોટા પડે છે તે
યાદ=ફોમ
ભુલી=વીસરી
ગજા=શકિત
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનધેન=રમતનું નામ છે
છુટો=બંધન વગરનો
દાવ=સારો
પહેલાં=અગાઉ
જણ=છોકરો
બંધ કર=મીચ
બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારાફરતી=એક પછી એક
દીવાધેન=આંખ બંધ કરવી તે
સમજયા=જાણ્યું
સેળભેળ=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશે=અડકશે
બચીજશો=વારો આવશે નહિ
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય
બસ=પૂરું

સાર—આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધાણ શકિત વગેરે શકિત કેળવાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ=સાચું
ગમ્યો=પસંદ પડયો
દેસાઇ=જાગીરદાર
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મુકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલું=ખરૂં બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક

પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યાં=રહ્યાં
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં; જુઠું
આખરે=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી-જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટારૂ જલદી જણાઇ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોકેપોક મૂકી=મોટે સાદે ધાંટા પાડી
બચાવે=ઉગારે
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે
પુરાં=પુરતાં; જોઇએ તેટલાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માંગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો;
અપંગ=લુલો; લંગડો; આંધળો; બહેરો; ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની; મહેર
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારૂં; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
ભજન=ગુણ ગાવા તે
ચંદ્ર=ચાંદો; ચંદ્રમા
વીસરું=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા; ઘણાજ
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે; સારૂ
ઉપયોગી=જરૂરની
હવા=પવન
દામ=પૈસો
દીએ છે=આપે છે.
પાળે=પોષણ કરે
દેવા=આપવા

સરજાવી=પેદા કરી	ઠામ=ઠેકાણે	સેવક=દાસ
સૌ=બધે	પાન=પાંદડાં	હામ=હિંમત

સમજુતી-ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભુલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. (૧) ઘણી જરૂરની હવા તે તેં આપી છે. તેના કાંઇ પૈસા બેસતાં નથી. હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આવે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ, દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા સુખ અને હિંમત આપો હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. (૬)

પાઠ ૨૨.	દેવતાઇ=દેવના જેવો	ઉપલા=ઉપરના
સરદાર=ઉપરી	પુરુષ=માણસ	બાકું=કાણું
સ્વપ્નું=ઊંઘમાં આવતાં ખોટા વિચાર	પાઠ ૨૩.	પોળી=બેપડવાળી રોટલી
	ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું	મન=મરજી; ખુશી
જંગલમાં=વનમાં	રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી	મણા=ખામી; ખોટ
હરણી=હરણની માદા		ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં
રૂપાળું=શોભીતું	ભરાઈ=સંતાઇ	
ઉપાડી=ઉંચકી	ભાત=બાફેલા ચોખા	જોગજોગે=એકાએક
એકદમ=તરત	ખાવાનું=ખોરાક	પાર=છેડો
છલંગ=ફાળ; કુદકો	સારાં=ભલાં	વલે=હાલ; દશા

સાર—બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪.

કાંઠો=કિનારો
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર, મંકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર. (ચકલી, પોપટ કાગડા વગેરે પક્ષી)
ફુંફાડા=ફૂં ફૂં નો અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાઇ=ઘસાઇ
વળગીને=બાઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી=અફાળી
વાસ=પીમળ
પછાડા=તરફડીઆ
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરો
જીવ લીધો=મારી નાંખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણવાળો સાપ
પ્રાણ=જીવ

સાર—કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શકિત વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઇ પણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાંખ્યો.

પાઠ ૨૫.

લુલા=લંગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણીજ
કે'=કહે
ધન=પૈસા
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જાણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકા બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતાપિતા=માબાપ
તે વાર=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
જે વાર=જે વખતે; જ્યારે
આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે; દુવા
ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મહેર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સાર—જે છોકરા મા બાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત

૨૫૬૭૫૦

ગમત અને સુખજ | મળે છે. |

સમજુતી-માધવના માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એના માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જો હું કાવડમાં બેસાડી જાત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં. (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આ હેતથી બધાને નવાઈ લાગી. (૫) આવા છોકરાને શાબાશ છે, અને માબાપને પણ ધન્ય છે. જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો ત્યારે માબાપ ખુશી થયાં; અને ઘણીજ દુવા દીધી. (૭) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી (પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું) તેથી પરમેશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માબાપને સુખ આપે, તેને બધી વાતે સુખ થાય છે. (૮)

પાઠ ૨૬.

ચતુરાઇ=હોશિયારી
કુજો=ભોટવો
આમતેમ=આજુબાજુ
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઉપાય=ઇલાજ
સૂઝી આવ્યો=જડયો

પાછી=બીજીવાર; ફરીને
મટાડી=દૂર કરી
નાચતો=કૂદતો
છુપાઇ=સંતાઇ
કાજે=માટે; સારૂ
કંકર=કાંકરા
ધીરજ=સબુરી

કઠણ=અઘરૂં
જલદી=થોડીવારમાં
પાર મુકાય=પુરૂં થાય

સાર-અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું ફાંફાં મારવાથી થતું નથી.

સમજુતી–લોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાંખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું તે આજ પીધું. (૧) સબુરી ને ડહાપણથી અઘરૂં કામ હોય છે તે પણ થોડીવારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે બધા કરી જુઓ. (૨) જે ધોળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૭.

કાપણી=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ
આથમતા=આથમી જતા
વઢાઈ=કપાઇ
દાદાજી=આપના બાપ ને માના બાપ
સાદ=અવાજ
મલકાવી=હસવા જેવું કરી
બેટા=દીકરા
બાથમાં=બે હાથની વચમાં
બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
ભાથું=ખાવાનું
તાજા=કામ કરવાની શકિતવાળા
ઉનો=ગરમ
માખણ=દહીંને વલો-વવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે
વંતાક=વેગણુ
દહાડીઆ=રોજથી મજુરી કરનારા
ભાણ=સુરજ
ભાણબૂડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ, ઘાસ વગેરે કાપવાનું બોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આકા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે
સાર–ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે, માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાંખેલા છોડ
ખળી=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા.
ઓર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
હાલરૂ=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને છોડા છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદ જોડેલું ગાડું ફેરવવામાં આવે છે તે
પગર=કણસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેના પર ઢોરોને ચલાવે

છે તે

પગર ફેરવતી હતી= બળદને ફેરવી તેના પગવડે ઉંચી કચરાવતી હતી.

પટલાણી=પટેલની બૈરી

ઉપણી=ઝાટકી

કુંવળ=ઘઉંનું ઘાસ

કારભાર=કામકાજ

હરખ=આનંદ; ખુશાલી

હરખ માતો ન હતો= ઘણીજ ખુશી થતી હતી

હોંસીલી=ઉમંગી

પાઠ ૨૯.

કાપણી=કાપવાનું કામ

આમ=આ તરફ

ઉમંગે=હોંસથી

બાર માસ=એક વરસ

માસ=મહીનો

પીરસીને=મૂકીને

સંપે=એક બીજા સાથે

સદાય=હંમેશ; નિત્ય

ઉભરાયો=ઘણો થયો

સુંદર=સારો

ફાલ=પાક

ખંત ધરી=કાળજી રાખી

કાં=શા માટે

કુંડાં=જુવાર, બાજરીના કણુસલાં

આમ=આવી રીતે

ખળાં=કણુસલામાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; મોટી ખળી

હૈયે=મનમાં

હામ=હિંમત

લણણી=લણવાનું કામ

કોળી=બાચકો;નાની પુળી

આ પાસ=આ બાજુ

વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી-હે બાળકો ! તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ, જુઓ, પેલી વાદળીઓ વરસીને ચાલી જાય છે એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે, ને હંમેશાં એક બીજા સાથેજ રહે છે. હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થયો છે, ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઇએ શું કરવા કાલે કરીએ? વાર લગાડીએ? હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાંતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણુસલાં કાપો, અને તેનો ખળીમાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂં થયું. હવે બધાએ ઘાસ કાપો, અને ઘાસના ચાર બાચકા લઇને આ બાજુએ મુકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધી

ગાડામાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો૦ (૫)

પાઠ ૩૦.	અનાજ=ધાન્ય	કોથળા=ગુણો
ખળાં=કણુસલામાંથી	છુટું=જુદું	સાથ=સાથે
અનાજ છુટું પાડવાની	સરસ=સારા	હાથોહાથ=એક બીજાની
જગા; ખળીઓ	[પિલાય=કચડાય	મદદથી
આ વાર=આ વખત	કણ=દાણા	ખેડુત=ખેતી કરનાર
દીસે=દેખાય:	ઉપણીએ=ઝાટકીએ	મહેનત=મજુરી
તૈયાર=કણુસલાંથી ભરેલાં	ડુંસાં=ફોતરાં; છોડાં	ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ! હમણાં આમ આવો. જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે ડુંડામાં રહેલા અનાજના દાણા છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જો ડુંડા સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને ઝાટકીએ, જુઓ ફોતરાં ઊડી જાય છે ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળીઓ, લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ. જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

પાઠ ૩૧.	દેખાતો બંધ થયો હતો	રાત=સુરજ આથમ્યા
ચંદ્રમા=ચાંદો	આથમે=દેખાતો બંધ	પછી તે પાછો ઊગે
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ	થાય	ત્યાં સુધીનો વખત
જમીન	બપોર=દહાડાના બાર	અજવાળું=ઉજાસ
નીચે ઉતરી ગયો હતો=	વાગતાનો વખત	ઝાંખો=તેજ વગરનો

ઝગઝગે=ચળકે

પાઠ ૩૨ ભાગ ૧.

ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો
ઢંકાઇ=દબાઇ; છુપાઇ
ફોરા=છાંટા; ટીપાં
જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
પાલો=કુમળાં પાંદડાંનો જથો
બી=બીઆં
પોચી=નરમ
હમણાં=હાલ; આ વખત
તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો
નદી=મીઠા પાણીનો વહેતો મોટો વહેળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨ ભાગ ૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં
ચોકખી=સાફ
ગામડું=નાનું ગામ
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે; વહેણ
રેલમરેલા=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઇ=ખેંચાઇ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું
કારેલાં=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાંએ

સમજુતી-હે વરસાદ! તું આવ. જેથી ફરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી ને કારેલાંનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડું=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતર્યું=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળું=અણીવાળું
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=છુટી પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યાં
ઇંટવાડો=ઇંટ પાડવા પકવવાની જગ્યા
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી.
(ચિકાશ ત્રણ જાતની હોય છે (૧)હાથે ચોંટે એવી (૨) ડાઘા પડે

એવી (૩) તાતણાં તૂટે નહિ એવી)
કાણાં=બાકાં
કણુક=ઘઉંનો કેળવેલો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દોરીઓ
ગાગર=ઘડાથી મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂકવાની માટીની બરણી
કોડીઆં=દીવા કરવાનાં માટીનાં ચલાણાં.
ફરતી=ચોગરદમ; બધી તરફ

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. (૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીન પર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે. (૪) ધાતુમાં ગરમી વહી શકે છે.)
લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર
ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો
સળીઓ=ગજીઓ
ખૂબ=ઘણો
લાલચોળ=ઘણોજ લાલ
એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે
હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢનું ઓજાર; મોટી હથોડી
ટીપ્યો=ઘડયો
જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર
સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ
રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ
પિત્તળ = જસત અને તાંબાની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
તાંબુ=લાલ રંગની ધાતુ
કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ (રૂપા કરતાં નરમ છે)
સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો
શેઠ=શાહુકાર
પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો
ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો;
અધેલો=અડધા પૈસાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો
રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો
અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો
પાવલી=ચાર આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો
બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો

મહોર=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગેણી
આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો
વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા
૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી; મહોર
૨ અડધા=૧ રૂપીઓ
૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ
૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
૧૬ આના=૧ રૂપીઓ
૩૨ ટખુ=૧ રૂપીઓ
૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ
૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઓ
૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

ટીપ-પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાવડીઉં; ગુજરાતમાં જઈ; સુરતમાં સવાકો અને મુંબઈમાં આઢીઉં કહે છે. તેમજ ટખુને અઢીકો કે બે પૈસા કહે છે અને દોઢપાઇને અધેલો કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર
સોય=લુગડાં સીવવાનું લોઢાનું ઓજાર
લક્કડફોડા=લાકડા ફાડનાર
તકરાર=રકઝક; વઢવાડ
ધાર=અણીદાર કોર
ચીરૂં=ફાડ્યું
મુદ્દર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ
તોલે=બરાબર
નાકું=કાણું
અણી=તીણો ભાગ
ઝળકાટ=ઝળકાટ
મોટાઇ=વડાઇ
કોદાળી=જમીન ખોદવાનું લોઢાનું ઓજાર
વઢી=લઢી
દીકરી=છોકરી
પેદા થયા=નીકળ્યા

સાર-આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; કોઇએ વસ્તુ નકામી નથી.

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલ ફળવાળી જગો; નાનો બાગ
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવાં ઝાડ અથવા છોડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવી જગા
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ, પીળા રંગનું ફુલ
ફળે છે=ફળ આપે છે.
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો

લાંબી ગોળ=લંબગોળ

મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી

મધ=મધમાખીએ ફૂલમાંથી ચૂસેલો રસ

કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો

આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો

થાળું=કુવાના મથાળાપર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું તે

લલકારતો=લહેકારી બૂમ પાડતો

નીક=પાણીજવાનો રસ્તો

લીલાંછમ=ઘણાંજ લીલાં

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના છોડ

ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી

મુળીઉં=મૂળ

ડાંડી=ડાળી

કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ

જીવતા=જીવવાળા

પથરાય=ફેલાય

વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

આંબો=કેરીનું ઝાડ

ફુટેલા=નીકળેલા

ટટાર=સીધા

છાલ=ઝાડની ચામડી

મેજ=ટેબલ

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો

વળગી=બાઝી

છાપરૂં=ઘરનો ઉપરનો ભાગ જે પર નળીઆં હોય તે

વીટળાઇ=લપેટાઇ

આરીઆના=ચીભડાના

દોરડી=દોરી

અંતરે=છેટે

ગાંઠા=મોઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ

મોર=આંબા આમલીના ઝીણા ફૂલ

ભાર=વજન

નીચી નમતી=લચીજતી

ગોટલો=આંબાના બી વાળુ ઢાંકણુ

ઘોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે

ભગવાને=પરમેશ્વરે

જતન=સંભાળ

ઢીલો=પોચો

ડીટું=ડીચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે

હીંડે=ચાલે

ભસતો=ભોં ભો કરતો

સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે.

આમળાઇને=વળખાઇને; થરડાઇને

જડબાં=ડાચાં

વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે

નિરાંતે=સુખે; નચિંતે

ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય, ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆ
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી
પુરી પડે=હંફાવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મુકી
ઠરતી=ચોભતી
કુદકો=છલંગ; ફાળ
ચત્તુંપાટ=બરાબર ચત્તું
ભરવાડ=ઘેટાં, બકરાં ચરાવનાર
ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જોરાવર
ઓછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મિઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ઠંડુ=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણો=અડદ ગુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાંખી વલોવવાથી બને તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શિખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાંખી છણે છે તે
લોચો=લચકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરેલું તે
પેંડા=માવામાં બુરૂં નાંખી ગોળી બનાવેલી તે
તર=મલાઇ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ, ચોખા નાંખી બનાવે તે
બાસુદી=માવો થતાં પહેલાં બુરૂં નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીંથી તહીં ફરી હરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામ છે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર; ચંચળ
કારકુન=લખવાનું કામ કરનાર
ગુપચુપ=મુંગાં
અંતે=આખરે

ગંધ=વાસ
શિઆળ=ફાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જાનવર
રીઝે=ખૂશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીવાળા=તીણા
દાઢ=બેવડા દાંત
કરકરા=ખરછટ
ફુટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલીક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મોં
સમડી=એક જાતનું પક્ષી
કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીનાં ઘર
બતક=જમીન કે પાણી પર, રહેનારૂં સફેદ રંગનું પક્ષી
જળકુકડી=પાણીમાં રહેનારી કુકડી

પાઠ ૪૮.

ભૂખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડો=ટુકડો
કા કા=કાગડાનું બોલવું તે
જીવજંતુ=નાનાં જીવડાં
કોહેલું=સળી ગએલું
લાલ=રાતી
છેડેથી=નાકેથી
ભાવ્યું=ગમ્યું
કુદતો=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની છોબંધ ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ
નારંગી રંગ=નારંગીના જેવો રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૬૦.

પારણું=લાકડાના ચોકડાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઇ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાંગરા=ઝોળીને ભેરવવાની લાકડીઓ
દોયણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખંખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ
ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ઘુમણુ=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે

ગીતે ઘુમણુ ઘાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું	ચીતરેલ=ચીતરેલી	તાજી=નવી
રંગીત=રંગેલો	પઢાવું=શીખવું; ભણાવું	ચિનાઇ=ચીનમાં બનેલી
પોઢો=સૂઓ	મોરલો=મોર	સેજે=પથારીએ
હેતે=વહાલથી	મઢાવું=જડાવું	બિછાવું=પાથરું
ઝુલાવું=હીંચકા નાખું	મખમલ=એક જાતનું સુંવાળું કપડું	હીંચોળું=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડું	તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો	ઘેરાંઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
		લાડકડા=લાડકાં; વહાલા

સમજુતી–હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો .મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું.હે રસીલા તમે રંગીલા પારણામાં સૂઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખુ. ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી અને ભણતો હોય તેવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઇ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) મારા વહાલા ભાઈ હું પારણે રેશમની દોરી બાંધી તને હીંચકો નાખું અને તને ઊંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઇ તમે ઊંઘીને ઊઠશો, ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઉંઘીને ઊઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

ડ્રિલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટે બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા. પછી નંબર આપવા.

૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩. સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

   ૧. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

   ૨. એકી નંબરે એક ડગલું આગળ.

   ૩. બેકી નંબરે એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

   ૧. છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

   ૨. એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.

   ૩. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.

   ૪. એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.

   ૫. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ.

૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં, બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ

૧. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મુકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઇ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા. એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨. ડમ્બેલ્સ ભોંયપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા. ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.

૩. ડમ્બેલ્સ મુઠ્ઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.

૪. રમતો અગિઆર સુધી કરાવવી; બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

૫. એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી.

૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦ની કૃતિ કરાવવી.

૭. રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.

૮. સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૯. એક રમત બરાબર સફાઇથી ને સાથે કરતાં આવડ્યા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.

૧૦. દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૧. "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.

૧૨. "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઇ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રીલ.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો

રમત ૧ લી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી-(૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. (૨, એકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી-(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૫ મી-(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ઠ્ઠી-બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ. (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રખાવવું. (૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખત ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી-(૧)જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા અને ડાબા હાથની મુઠી છાતી આગળ (જમણો હાથ અને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી-(પગ પહેલાં હતાં તેમ) (૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબો હાથ પીઠગમ

પાછળ ખેચવા (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦મી-(૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા)
(૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠપગ ખેંચવા. (મુઠ્ઠી છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી.)

પાઠવાર અઘરા શબ્દ તથા જોડાક્ષર.

દિવાળી	મુસલમાન	નિશાળીઆ	ઓઢણી	અડાડયો
અક્ષર	શનિવાર	શિખામણ	ચોકખાઇ	હસમું
ઊઠયાં	અઠવાડીઉં	ઇશ્વર	ચોકખા	બેસશે
નિશાળ	રહ્યો	જ્ઞાન	ધૂળમાં	કંસાર
સઘળાં	પાટીઉં	નિત્ય	ડીલે	કઢી
લીંપણું પે	ફૂલઝાડ	દાતણ	ગંદી	વહુ
સાથીઆ	ઘંટ	નાહ્યા	નહિ	ભત્રીજો
લુગડાં	બેઠક	કહ્યું	ફોહ્યા	કહેવાઉં
દારૂખાનું	સીસી	જીઠું	ધોવડાવવાં	મસ્ત્રિઆઇ
ફટાકડા	ચિત્રો	શિક્ષા	ગંદવાડ	દૂધભાઈ
ફૂટ	ટાંગેલાં	ટોપી	કવિતા	સાસુ
ત્રીજો	લખોટાનું	ધોતલી	દીલમાં	સર્વે
શુક્રવાર	કબાટ	અંગરખી	વરસગાંઠ	દુખડાં
છેલ્લો	કુતરો	લેંઘી	ભાવ્યો	ભૂલી
વિષે	દાડમ	સુરવાલ	કર્યો	ખૂશ
રવિવાર	માટીનાં	ફુળીઆના	કયારે	ઉંઘાડવાને
ગુરુવાર	અહીં	ઘાઘરી	આપ્યા	ઓસડ

જ્યાં	કાંચળી	ગમ્યો	પૂછ્યું	ઉંદરીઉ
બોલ્યો	પરીક્ષા	આવ્યો	પૈસા	હંમેશાં
પ્રમાણે	દેડકાં	દેશાઇ	આપ્યા	કાંઠા
બોલાવ્યો	કહાડો	લલ્લુ	ઇશ્વરનું	ફુંફાડા
ઉતર્યા	ધડાધડ	વખાણ્યો	સિધા	ઉડાડી
ગાદી	પ્રાણીઓ	ઊઠ્યો	ચંદ્ર	ઉંદર
ચીરસ્યા	દુ:ખ	મશ્કરી	વિસરૂં	છુંદી
બબ્બે	નુકશાન	પસ્તાઇ	પ્રભુ	ઠેકાણે
આશોપાલવ	ખીજાયા	બચ્ચાં	અગણિત	ચટકા
શંભુભાઇ	માથુ	બૂમ	દૂધ	લુલાં
વિના	છુંદાય	ખેડુત	દહીં	આંધળાં
પૈંઆ	છૂંદે	છેતર્યો	ફૂલ	તીર્થ
વધારેલાં	ઢોર	જુઠાણું	સ્વપ્નું	મનસુબો
લીંબુ	ઉપરાંત	જુઠો	શિકાર	પિતા
નારંગી	નક્કી	શિઆળ	બચ્ચું	હેતથી
લાડુ	છુંદો	દેડકાં	દોડાવી	સંતાપ
શેરડી	છૂટ્યો	જુક્તિ	માંડ્યું	આશિષ
બેસીશું	કર્યું	સાંભળતાં	છુંદી	પ્રભુએ
શેતરંજી	તૈયાર	બાંધ્યું	પુરૂષને	ચતુરાઈ
પ્રાથરણું	સમજ્યો	અહીંથી	પરમેશ્વર	માર્યાં
વાડકો	છુટશે	રસ્તામાં	ઉંદરડી	ઉંડું
ચટણી	મૂકું છું	અન્ન	ભંડારીઉં	સૂઝી
જીત્યો	શાબાશ	ભૂખ્યા	રોટલી	મટાડી
સહવાળી	ચપ્પુ	ભિખારી	બિલાડી	છુપાઇને

કુંજનું	લણતાં	રેલમરેલા	જતરડા	ગલગોટા
સૌ	સર્વે	ખોદતું	ટિપાઈ	કાણાંવાળું
પટેલ	છૂટું	બિચારા	ટિપાય	લટકતું
કહાડો	પિલાય	પૂછડાતા	ઓળખાવ્યા	મધપુડો
આથમતા	ટોપલામાં	ઘેમરીઓ	ઓછાવત્તા	લીલાંછમ
વઢાઈ	ઉપણીએ	ઢેફું	ધાતુઓ	વચ્ચે
વઢાશે	કુંસા	પત્થર	સીસું	મુળીઉં
બચ્ચીઓ	કોથળીઓ	પ્યાલું	જસત	દાંડીઓ
ચચ્ચાર	ચંદ્રમા	નીતર્યું	નાણું	ડાળીઓ
ગાડું	ત્યાં સુધી	રસ્તા	કાઢયા	પાંદડાં
ભર્યા	અજવાળું	મટોડી	ઢગલી	સમજાશે
પહોંચ્યાં	પાતળો	ડહોળું	ઢબુ	ઉખડી
ઉતર્યા	અંધારી	ચૂસે	રૂપીઓ	ઉંડાં
ઠાલવ્યો	ઝગઝગે	ભઠ્ઠી	વટાવ્યા	મૂળમાંથી
પટલાણી	ત્રીજો	સીંચ્યાં	પંદર	ફૂટેલાં
ઢગલા	બેસાડયાં	નાખ્યું	કુહાડી	ટચાર
ખુશ	લાગ્યાં	કહાડો	લક્કડફોડા	ખુરસી
હોંસીલી	ઢંકાઈ	ઈંટવાડો	ફુટફાટ	લીલુંછમ
ઉમંગે	ભોંયમાં	ખોદતાં	ચળકાટ	ચઢયા
વાદળીઓ	હમણાં	ભઠ્ઠીમાં	કોદાળી	પથરાઇ
વાંકું	તળાવ	મૂકયો	સાંભળતી	વીટળાઇ
દાતરડું	થોભ્યાં	પિત્તળ	વઢી	ઉખેડયો
ઢગલો	રહ્યાં	હથોડા	ક્યારા	બતાવ્યો
હેઠે	ચોકખો	ટીપ્યો	ત્રિકોણ	ઢુંકાં

દારૂડા	કુદકું	ચરમા	જળકુકડી	ગોદડીઓ
ઊંઘમાં	ગભરાયું	પ્રાણી	પોપટ	હાલરડું
ગોટલો	ચત્તુપાટ	છેલ્લી	પાંજરૂં	રસીલા
જન્મ	મોડું	પસંદ	ભુખ્યા	પઢાવું
ચૂસી	મજબુત	દાઢ	કર્યો	મશરૂની
ભેંસ	ઠંડું	જડબાં	જીવજંતુ	ચિનાઈ
હીંડે	દાઢા	ઊંઘતાં	સળેલું	ફુલડાં
શીંગડાં	વાસણ	ફૂટતો	આણ્યા	બિછાવું
માથું	ચોકખું	ધણી	પડીકાં	હિંચોળું
તૂટી	જણસો	પંખી	શીખવ્યું	ઊંઘીને
નિરાંતે	દહીં	ઢીલે	પ્યાલાં	ધાલીશ
જડબું	શિખંડ	પુછડીઓ	હલાવ્યું	
વગડાઉ	દૂધપાક	ઈંડાંમાંથી	હળદર	——
છટકી	બાસુદી	જોડાએલાં	જાંબુડા	

સમાપ્ત.